

חוברת לימוד והגות

לך לך

9 שאלות לשיחה סביב שולחן השבת

תשע שאלות מתוך שיעורו של הרב רפאל בניזרי "לך לך — יחסו של האדם אל ה'": אדם שהוכיח את קיומו של הבורא והכתוב מכריז עליו סוף סוף כמאמין, אמונה שקדמה לבריאה, אדם הראשון שהוקטן אחרי החטא. ועד התגדרה הזאת של החסד: לגדול די כדי שהאחר ימצא את עצמו בתוכי.

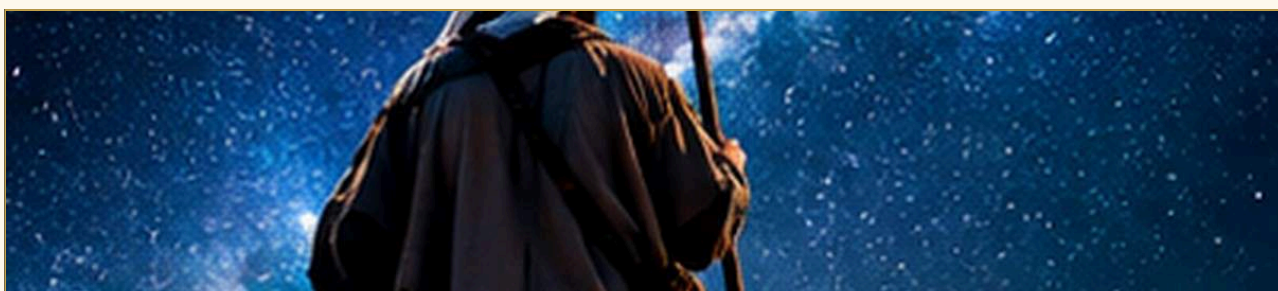

הרב רפאל בניזרי

תוכן הנושאים

נושאים להגות ושאלות לשיחה סביב שולחן פרשת לך לך

אלפיים שנה למאמין אחד	01
האמונה, משכנה של האמת	02
אדם הראשון, מסוף העולם ועד סופו	03
מדוע הנחש מדבר אל האישה	04
אין זורעים באוויר	05
מדוע ההיסטוריה היהודית מתחילה בגלות	06
מגן אברהם	07
"בשבילי נברא העולם"	08
להלוות לה'	09

הצגה

אברם דואג: מה תועלת בארץ אם אין לו בן? ה' מוציא אותו החוצה ומראה לו את הכוכבים. ואז אומר הכתוב: והאמן בה' ויחשבה לו צדקה.

השאלה

איך יכול הכתוב לומר על אברם שהאמין, כשכל חייו הוא מוכיח לכופרים שיש בורא?

התשובה

"וְהָאֱמֵן בְּה' וַיַּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה" (בראשית טו, ו); "וּמִצָּאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנָיִךְ" (נחמיה ט, ח).

עברו אלפיים שנה מבריאת העולם עד שסוף סוף קם מאמין. עד אז הוכיח אברם בהיגיון צרוף, לפני כופרי דורו, שהעולם עונה לרצון בורא ושאינו פרי המקרה ולא פרי הטבע. הקשיבו לו בלי ללכת אחריו: אדם בלי בנים, אמרו לעצמם, לא יחזיק מעמד. דווקא ברגע שהוא תוהה על זרעו, הכתוב מכריז עליו כמאמין.

כי אם מגיעים לאמונה מתוך האמת המוכחת, אין זו עוד אמונה: זו מסקנה הגיונית. יש אנשים המגיעים להכרעות מדעיות או פילוסופיות מוצקות, ונשארים שרויים בספק. האמונה תלויה בתחושתה העצמית של ההווייה: אם יש דבר שאיני מפקפק בו, הוא שאני קיים — לא משום שאני מבין זאת, אלא משום שאני רעב, משום שאני סובל, משום שאני אוהב. לכן נאמר על אברם: ומצאת את לבבו נאמן.

מסקנת הרב

לבבו הוא הנאמן, לא ההיגיון שלו, לא חיפשו אחר האמת.

לקח לשולחן

אנו מאמינים בקלות במה שהוכחנו. במי או במה, השנה, נתנו אמון בלי הוכחה? ומה בחיינו עושה אותנו בטוחים שאנו קיימים?

הצגה

בתפילת ערבית מצרפים "אמת ואמונה". אפשר היה להסיק מכך שחיפוש האמת מוביל לאמונה. הרב הופך את הסדר.

השאלה

האם האמת מובילה לאמונה, או שהאמונה היא תנאי לאמת — ומה פירוש הדבר שהאמונה קדמה לבריאה?

התשובה

"אֶמֶת וְאִמּוּנָה" (תפילת ערבית).

האמונה היא משכנה של האמת. בלי אמונה, כיצד אניע אל האמת? ואפילו אם אנלה אותה, לא אקיים אותה ברגע שתסתור את האינטרסים שלי, את רגשי או את רצוני. האמת צריכה מקום שבו תעמוד.

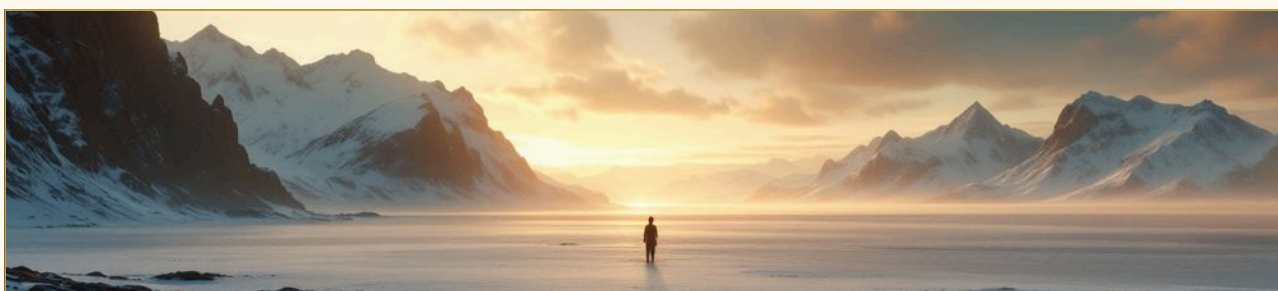
וחזו"ל מלמדים שהקב"ה נתן אמון בבריאתו. הוא חשש שמא יתחילו חוקי הטבע לפעול בלי שליטה, הוא שקל אם לברוא את העולם הזה, ובראו משום שנתן לו אשראי. האמונה קדמה אפוא לבריאה. וחוקתה של הבריאה הזאת הייתה התורה: הקב"ה שרטט את העולם לפי נתוניו, ונתן בו אמון שיישאר נאמן לתבנית הזאת, שלא ישתבש.

מסקנת הרב

שום אמת אינה יכולה לעמוד בלי אמונה, שהרי האמונה היא משכנה של האמת.

לקח לשולחן

כולנו מכירים אמיתות שאיננו מקיימים, משום שהן מפרעות לנו. איזו? ולמי במשפחתנו אנו נותנים "אשראי", כמו הקב"ה לבריאתו?

הצגה

מה שיכול היה לשבש את הבריאה הוא האדם: היצור הכולל בתוכו את כל נחוני הטבע. חז"ל אומרים שאדם הראשון היה מסוף העולם ועד סופו.

השאלה

מדוע יכול היה האדם לשבש את הבריאה כולה — ומה הוא מפסיד כשהוא "מוקטן"?

התשובה

"וַעַל דְּמוּת הַפֶּסֶא דְּמִוְתָּא אָדָם עָלִיו מְלַמְעָלָה" (יחזקאל א, כו).

האדם נברא בצלם אלוהים, וכך מאשר חזון יחזקאל: על הכיסא העליון יושבת דמות אדם. הדמות הזאת חבקה את תופעת הבריאה כולה. ומכאן, שאם האדם לא יכיר את עצמו בבוראו, הוא ישבש את הבריאה — וכך אכן קרה: אדם הראשון חטא.

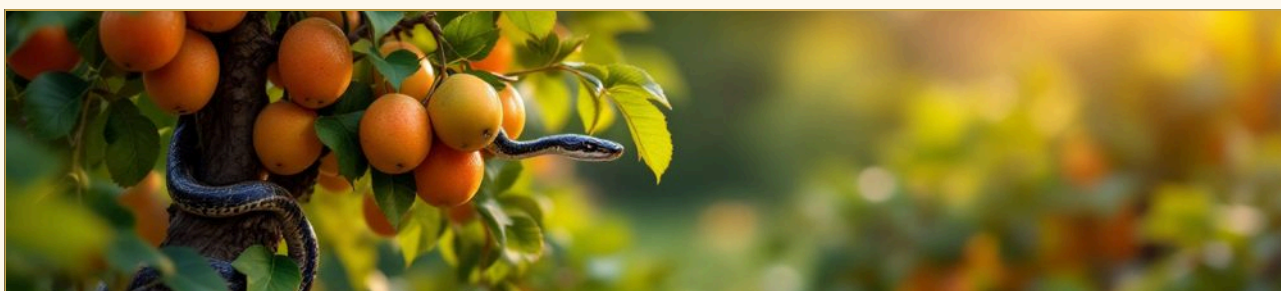
לאדם הראשון הזה היה ממד אוניברסלי: הוא היה באמת התוכנית האלוהית של הבריאה. אחרי החטא הוא הוקטן למאה אמה, ולא מצא עוד את מקומו. כוח התפיסה שלו כבה, עולמו הצטמצם, הוא נעשה מוגבל. וממילא נפגמה גם האמונה.

מסקנת הרב

אם האדם לא יכיר את עצמו בבוראו, הוא אכן ישבש את הבריאה.

לקח לשולחן

לפעמים אנו מרגישים "מוקטנים", בלי למצוא עוד את מקומנו. מה אצלנו מצמצם את עולמנו — העייפות, המסכים, ההרגל? ומה מרחיב אותו?

הצגה

בסיפור הגן פונה הנחש קודם אל האישה, והיא שתשכנע את האיש. הרב נשען על הערה של הוזהר כדי להסביר את הבחירה הזאת.

השאלה

מדוע תוקף הנחש קודם את האישה — ומה הקשר בין האישה לאמונה?

התשובה

הוזהר: האמת בלשון זכר, האמונה בלשון נקבה.

הוזהר מעיר שהאמת, "אמת", באה בלשון זכר, ואילו האמונה, "אמונה", בלשון נקבה. מדוע? משום שהאישה היא המסכימה לקלוט, להפרות, להעניק חיים, מתוך ביטחון מסוים, מתוך אמונה מסוימת בעתיד. אילו חששה לעתידו של הילד, בגוף כמו בנפש, מדוע תיקח על עצמה את הסיכון הזה?

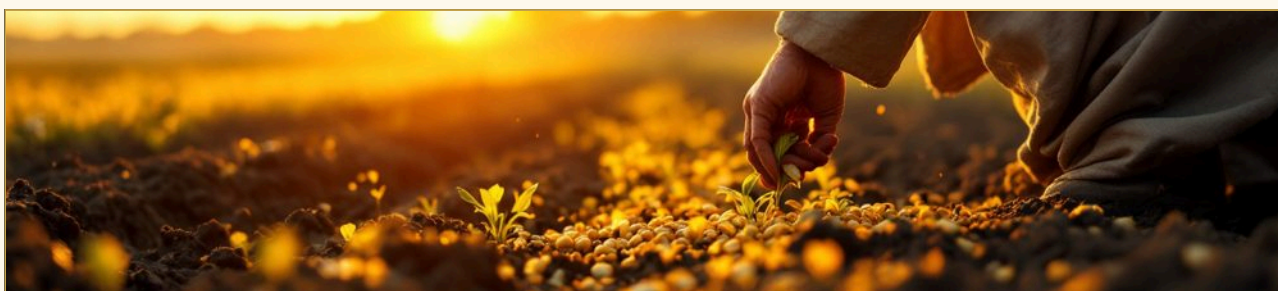
לכן הנחש, שהוא שאור התאוה, תוקף אותה קודם: הוא מתגבר על התנגדותה של זו המגלמת את הנאמנות, את האמונה. והיא שתשכנע את בעלה. אחרי החטא, האדם שחבק את העולם כולו מוצא את עצמו מוקטן.

מסקנת הרב

היא המסכימה לקלוט, להפרות, להעניק חיים, מתוך ביטחון מסוים בעתיד, מתוך אמונה מסוימת בעתיד.

לקח לשולחן

להביא ילד לעולם, לגדל אותו — פירושו לתת אשראי לעתיד. איזה אמן נתנו בנו הורינו? ואיזה חשש מונע מאיתנו לפעמים לעשות כמותם?

הצגה

בתחילת סיפורו של אברם עוד אין מדובר בתורה: מדובר בזרע, בוריעה — ובארץ. הרב מסביר מדוע האמונה הזאת שהושבה צריכה קרקע.

השאלה

מדוע אמונתו של אברם צריכה ארץ — ומה פירוש הדבר שהוא "השיב את האדם אחרי אלפיים שנה"?

התשובה

"הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנָקִים" (יהושע יד, טו), שחז"ל דורשים על אברהם.

האמונה שנפגמה מתגלה מחדש דרך אברם, והוא מוריש אותה לזרעו. בדרך הזאת הדור־שיח בין הבורא לברואו נעשה שוב אפשרי; וכשהדור־שיח חוזר, יש אפשרות להתפתחות. אבל העולם הוא המקום שבו האדם צומח: בלעדיו אין צמיחה. לכן מדובר בזרע, בוריעה — אבל בוריעה באדמה. צריך בכל מחיר ארץ כדי לפתח את זהותו של אברם.

אברם נקרא האדם הגדול משום שהשיב את האדם אחרי אלפיים שנה: הוא החזיר את צלם האדם. כשמתייחסים לאברם, אין עוד צורך להכריז שה' הוא מלך העולם: המלכות עוברת דרך מלכותו של האדם. בלשון שחידש עם בוראו, נעשה האדם לדובר, והקב"ה מצא מקלט בארץ.

מסקנת הרב

הוא השיב את האדם אחרי אלפיים שנה, הוא החזיר את צלם האדם.

לקח לשולחן

זרע צריך אדמה, אמונה צריכה מקום חיים. מהי ה"קרקע" שבה אמונתנו צומחת הכי טוב — הבית, בית הכנסת, הלימוד, שולחן השבת? ואת איזו מהן אנו מזניחים?

הצגה

בסיני שמע עם שלם את דבר ה'. ובכל זאת, מול העגל, אמר: "אַלֶּה אֶלְהֵיךָ יִשְׂרָאֵל". הרב יוצא מכאן כדי להגדיר את העבודה הזרה — ואת הגלות.

השאלה

מהי עבודה זרה, אם עם ששמע את ה' יכול ליפול בה — ומדוע הגלות בונה?

התשובה

"אַלֶּה אֶלְהֵיךָ יִשְׂרָאֵל" (שמות לב, ד).

עבודה זרה היא פיצול כל היסודות שברא ה': לא להצליח לקשר ביניהם, לאחד אותם לכוח אחד, ולהפעיל אותם בחייו. היום אנו חושבים כך, מחר אחרת. הרב אינו עורך על כך משפט: תינוק שזה עתה נולד עוד לא התנסה בחיים, עוד לא נצרף בניסיונות.

לכן גלותו של האדם אינה שלילית: היא בונה. ההיסטוריה של עם ישראל מתחילה בגלות, משום שנאסר עליו להתכנס בעצמו, להישאר כלוא בגבולותיו, בלי דר־שיח עם העולם החיצון. נולדנו בגלות; גן העדן אינו עוד נקודת המוצא, הוא נעשה תכלית. אנו שואפים לארץ, לירושלים, למקדש — ואפילו אם לא תושלם התוכנית, אנו נשארים מונעים באמונה. זו האמונה השלמה: לעמוד איתן כשהכול בחוץ זועק שאלה.

מסקנת הרב

גלותו של האדם אינה שלילית; גלותו של האדם בונה.

לקח לשולחן

ה"גלויות" שלנו — מעבר דירה, בית ספר, עבודה רחוק מן המשפחה — האם רק הרחיקו אותנו, או גם בנו אותנו? שכל אחד יאמר מה למד רחוק מביתו.

הצגה

ה' כורת ברית עם אברם משום שהיה שותף לאמונתו — לאמונתו בחסד. אבל הרב יודע גם שהחסד, כשהוא נעשה שלא כראוי, עלול לפגוע.

השאלה

מדוע הברכה נחתמת באברהם בלבד — וכיצד לעשות טוב בלי להשפיל את מי שמקבל אותו?

התשובה

"כְּרוּיָךְ אֵתָהּ ה', מִגֵּן אֲבֹרָהֶם" (הברכה הראשונה של העמידה).

מכל האבות, הברכה נחתמת באברהם לבדו: הוא נושא החסד. הקב"ה אומר על עצמו שהוא נודע ממעשיו: אין צורך להתפלסף על מציאותו, עיינו במידותיו — וכל אחת מהן מקורה בחסד. אבל חסד שנעשה שלא כראוי מעורר קנאה, בוז, ולפעמים שנאה; אנשים אינם רוצים להיות חייבים לאיש. חז"ל מלמדים שהעני עושה עם בעל הבית יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני; ובכל זאת, בין נותן למקבל יש תמיד סכנה של קנאה ושל בושת התלות.

ומכאן הגדרה אחרת של החסד: אני מבקש בכל יום להגיע לדרגה גבוהה יותר, וכשאני גדל, איני משרת עוד רק את עצמי; רבים נהנים ממה שאני נעשה. כללתי את האחרים בתוכי. אין עוד אני והאחר: יש האחר המוצא את עצמו בתוכי. זה עקרון האחדות — של הקב"ה, שברא את עולמו והוא אחד: העולם כולו נמצא בו.

מסקנת הרב

אין אני והאחר; יש האחר המוצא את עצמו בתוכי, המכיר את עצמו בתוכי.

לקח לשולחן

העזרה שלנו — האם היא משאירה את האחרים בעלי חוב, או מגדלת אותם יחד איתנו? שכל אחד יחשוב על אדם שגידל אותו פשוט בכך שגדל בעצמו.

הצגה

חז"ל מלמדים שכל אחד חייב לומר: בשבילי נברא העולם. הרב מסביר שאין זו מילה של גאווה, אלא מילה של אחדות.

השאלה

מה פירוש "בשבילי נברא העולם" — ובמה מלמדת הגלות אחדות?

התשובה

חז"ל: "חַיֵּב כָּל אֶחָד וְאֶחָד לומר: בְּשִׁבְלִי נִבְרָא הָעוֹלָם".

העניין הוא לא להתפזר, וגם לא לומר: אני קיים, והאחר קיים רק ביחס אליי. "בשבילי נברא העולם" פירושו שהעולם כולו נמצא בתוכי; ולכן אני יכול לכוון אותו לעבודה זרה או להכרת ה'. מידות האלוקות מחולקות בין בני האדם — הצדק אצל זה, הרחמים אצל אחר, האמת אצל שלישי — אבל כל אדם, במידתו, מייצג את הבריאה כולה.

צצה תפיסה של עבודה זרה, הרואה באנושות ריבוי של יחידים נפרדים, המשלימים זה את זה בתרומה הדדית בלבד. לא כך יש לראות את העולם. הגלות משמשת להיאבק בהפרדה הזאת בין הזרמים, התרבויות והכוחות, ולגרום להם להתכנס. המלכויות שיחשפו את עם ישראל לגלות — מצרים היא הרחם שלהן — תורמות לעיצובו של העם שצריך ללמד את העולם את אחדות ה', את אחדות העולם ואת אחדות האומות.

מסקנת הרב

כל אדם, במידתו, מייצג את הבריאה כולה.

לקח לשולחן

איזו מידה — צדק, חסד, אמת, סבלנות — מכיר כל אחד בשכנו לשולחן? שכל אחד יאמר לו זאת, ויאמר גם איזו מידה היה רוצה לפתח בעצמו.

הצגה

"וַיִּחַשְׁבֶּהָ לוֹ צֶדֶקָה": רש"י מבין שהדבר נחשב לזכותו של אברם. הרב מציג להבין את הצדקה גם במשמעותה הפשוטה — להיטיב עם הזולת — ומאיר זאת בפסוק ממשלי.

השאלה

כיצד אפשר "להלוות לה'" — ומיהו הדל שהפסוק מדבר עליו?

התשובה

"מִלֶּזְהָה' חוֹנֵן דָּל" (משלי יט, יז); "כִּי פֶסוּ אֲמוֹנִים מִבְּנֵי אָדָם" (תהלים יב, ב).

כדי להיטיב עם הזולת, צריך קודם לפתח את מידותיו שלו, להגיע בעצמו לשאת בתוכו את הדמיון הזה למידותיו של ה', שהרי ה' מתגלה רק דרכו. הפסוק במשלי אומר שהחונן דל מלווה לה', וה' מתחייב לגמול לו הרבה מעבר לכך.

אבל מי הוא שהגיע למצב של דל? הרב מציג קריאה בלתי צפויה: זה בורא העולם שכלאו אותו במקום, במקדש, כשהוא בורא העולם כולו. כיצד לצמצם אותו לכמה פינות של העולם הזה? וחז"ל אומרים שבחורבן הבית פסו אנשי אמונה — משום שהאמונה נפגעה בדוֹר־שיח המתמיד הזה של האדם עם ה'.

מסקנת הרב

מי שהגיע למצב של דל הוא בורא העולם שכלאו אותו במקום.

לקח לשולחן

האם אנו כולאים את ה' במקומות מסוימים ובזמנים מסוימים — בית הכנסת, החגים? היכן נוכל "לפנות לו מקום" השבוע, מחוץ למקומות האלה?